

FRELS MEG FRA DE GODE

Rolf Marvin Bøe Lindgren

Sommeren 2022



Jeg har ofte lurt på hva det er som skjer når gode mennesker gjør grusomme ting.

Å være empatisk vel regnet som noe av det beste som er. Rekrutterere ser etter mennesker som er utadvendte når de skal ansette, ut fra en antagelse om at utadvendte mennesker er blide og snille. Skolen skal gjøre oss til gagns menneske, vi skal være empatiske, medfølende, blide og snille. Det blir av og til sett på som problematisk dersom et barn ikke har et desperat behov for å ha mennesker rundt seg hele tida. Det sies at emosjonell intelligens er bedre enn kognitiv intelligens. I våre dager skal man samarbeide, og da er relasjonskompetanse viktig, og relasjonskompetanse, det er å være empatisk, medfølende, blid og snill.

De som gjør grusomme ting mot andre, da? De er vel ikke empatiske eller medfølende eller blide eller snille?

Det å være empatisk er i hvert fall ikke bare snilt.

Som terapeut har jeg sett nok av utbrente mennesker. Noen av dem er veldig gode mennesker. Så gode at de tar vare på alle andre enn seg selv. Men én ting er å slite seg selv ut fysisk ved å alltid skulle være til stede for andre. Noen sliter seg ut på grunn av det de ikke får gjort. Dårlig samvittighet kan være fysisk slitsomt. Det kan ukontrollerbar medfølelse også. Hvis man automatisk lider med alle som lider, blir det veldig slitsomt å jobbe i enkelte omsorgsykker. Men det er mer.

Ut fra hva vi av og til kan lese i den kulørte presse om emosjonell og spirituell intelligens, finner vi gjerne at de som er veldig empatiske alltid er veldig snille. Noe som i og for seg er riktig dersom snillhetsbegrepet ditt omfatter tilbøyelighet til å være grusom mot de som ikke er snille.

Kjenner du deg igjen? Hvis du tenker deg om, kommer du på eksempler hvor vanligvis snille mennesker avviser eller fryser ut eller er direkte ufine mot mennesker de ikke er enig med? Jeg har sett nok av det, og har lurt på hvorfor. Er ikke snille mennesker, vel, snille? Ikke betingelsesløst.

Mennesker er flokkdyr. Vi er veldig raske til å bestemme oss for hvem som er sammen med oss, og hvem som ikke er det. På arbeidsplasser og i lag går det automatisk. Vi som jobber sammen i vår avdeling eller seksjon eller divisjon er snillere, kvikkere, kjekkere og flinkere enn de som jobber

sammen i andre avdelinger eller seksjoner eller divisjoner. I boka «Group Processes» av Rupert Brown vises det til eksperimenter hvor man plasserer mennesker i grupper. Etter å ha gjort oppgaver som fører gruppene sammen, ber man medlemmene i gruppene gi karakteristikker av medlemmene i egen og andres grupper. Det slår ikke feil: De som er medlemmer av min gruppe (inngruppa) er kvikkere, penere, kjekkere og flinkere enn medlemmene i de andre gruppene (utgruppa). Det selv når gruppene er definert så vagt at deltakerne ikke kan være sikre på hvem som er i deres gruppe, og hvem som er i de andre gruppene. Vi har empati med våre, og vi er mer skeptisk overfor de andre, særlig når vi har, eller tror vi har, grunn til å føle oss truet. De mest empatiske er de mest skeptiske.

Så jeg blir ikke så imponert av de som hyller Lærer Bjørndals metode, som går ut på å oppmuntre de elevene som antas å være empatiske, til å sjikanere de elevene som ikke er det. Gi de empatiske ei gruppe de kan mislike, så skal du se på grusomhet.

I «Mistakes Were Made (But Not By Me)» av Carol Tavis og Elliot Aronson, gjennomgås det eksempler på empatiske mennesker som bryter loven i det godes tjeneste. Det klassiske eksempelet er politibetjenten som er lei av at narkotikalangere slipper unna, og som så planter bevis for å få langeren dømt. Man kan jo si at det er å lyve i det godes tjeneste, og det er åpent for diskusjon om slik praksis er etisk forsvarlig. Langt de fleste vil mene aldri, mens andre vil mene ja, eller «det kommer an på.» Uansett hvordan man står her, blir det problematisk når det blir kultur for det, og man begynner å plante bevis også når man ikke er helt sikker på at den man er ute etter, er skyldig. Det er da vanlig å forsvare disse handlingene ved at dersom man selv er god, er alt man gjør, godt, og enhver kritikk man får, er ondsinnet, unyansert og usaklig. I kulturer hvor det å gjøre slikt ikke får noen konsekvenser, kan det bli utbredt. Tavis og Aronson viser til typiske eksempler i politiet. Dette skjer også i Norge: I enkelte medieprofilerte saker som er gått over styr, ser man de samme mekanismene: Man har en kultur for at det man gjør er godt, man vil så gjerne hjelpe, og det får ingen konsekvenser for en selv dersom det viser seg at man tar feil.

Men vurdér det neste gang du f.eks. ser mennesker innen omsorgsykker som kranter om fag eller metoder. De som står for de mest empatiske holdningene er gjerne først ute med å beskyldte meningsmotstandere for å være umenneskelige på en eller annen måte. De blir da også gjerne fryktelig forulempet når det påpekes at det kanskje ikke er så veldig snilt å gjøre det.

Se også gjerne på deg selv. Faller du noengang for fristelsen til å tenke i retning av at siden jeg er enig med de gode, så er det jeg gjør, godt, uansett hvor vondt de andre sier det gjør? Eller å tenke at siden jeg og mine står for det som er godt, så er alt jeg sier lurt, og alt de andre sier, dumt?

Anneke Buffone og Michael Poulin har forsket på dette. For å gjøre en lang og innfløkt vitenskapelig artikkel kort: I et eksperiment kunne forsøkspersoner hjelpe en person som fortjente hjelp, ved å gi sterk saus til dennes motstander i en konkurranse. Det ville øke sjansen for at den som trengte hjelp, vant litt penger. De forsøkspersonene som skårte høyest på empati, var mest villig til å gi mye sterk saus til motstanderen, for å sabotere den. Det var altså ikke sånn at de var motvillige, og at de også ville være snille mot den ukjente motstanderen (som for alt de visste, trengte like mye

hjelp!). Nei, den de fikk empati med, den skulle hjelpes så det sved. Det var flere eksperimenter, og de så på mange faktorer, men dette var kanskje det mest talende.

Det er mye slik forskning etterhvert. Den viser skremmende tendenser hos de mest empatiske. Det er de som utøver rettferdig harme. Det er de som vil straffe de som gjør vondt. Det er de som planter falske bevis for å få satt fast de som de selv mener er skyldige. Man kan jo ikke gjøre noe galt når man selv er god.

Jeg blir av og til spurt om det er noe poeng i å personlighetsteste psykologer før ansettelse. Et argument er at det kan være vanskelig å måle empati. Argumentet er at psykologer bør være empatiske, og at en personlighetstest kan velge bort de empatiske. Jeg begynner å helle mot at det kanskje kan være akkurat det testen bør gjøre.

Vokt deg for å være god. Det er ingen lov som sier at det vil føre noe godt med seg.